

دانشگاه پیام نور
دانشکده حقوق و الهیات
رساله

برای دریافت مدرک دکتری تخصصی (ph.D.)

رشته حقوق بین الملل
گروه حقوق
عنوان رساله:

حکمرانی مطلوب در نظام بین الملل و مطالعه تطبیقی آن در نهج البلاغه

استاد راهنما:

دکتر حسین آل کجباف

استاد مشاور اول:

دکتر رضا موسی زاده

استاد مشاور دوم:

دکتر سید جواد موسوی زاده

نگارش:

حسن فرج دنیوی

زمستان ۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده:

آنچه که در طول تاریخ قابل مشاهده بوده و می باشد نشانگر این موضوع است که برخی از اشکال حکمرانی نسبت به برخی دیگر کارآمدتر و مفیدتر بوده اند که برای تشخیص این کارآمدی و مفیدی نیاز به یک سری اصول می باشد. که این اصول را می توان به کمک مفهوم حکمرانی مطلوب مورد شناسایی قرار داد. هر چند مفهوم حکمرانی مطلوب قائم به ذات نیست لیکن خود بر اصول و ارزشهایی حاکم است که می توان با عنوان مولفه های حکمرانی مطلوب از آنها نام برد که در اکثر مفاهیم این مولفه ها یعنی، حاکمیت قانون، پاسخگویی، مشارکت و شفافیت وجود داشته و مشترکند و به عنوان چهار مولفه ی اصلی حکمرانی مطلوب مطرح هستند. البته مولفه های دیگری همچون توجه به آرای عمومی (اجماع)، برابری و اثر بخشی و کارایی نیز برای حکمرانی مطلوب برشمرده اند که با تحقق چهار مولفه اصلی سایر مولفه ها هم متحقق خواهند شد. اما در مورد امکان تحقق ایده ی حکمرانی مطلوب در نظام بین الملل حداقل در مورد مولفه های شفافیت، مشارکت و پاسخگویی تردید چندانی وجود ندارد لیکن در خصوص مولفه حاکمیت قانون با توجه به اینکه نظام بین المللی مستقل از سیاست نیست جای تامل بیشتری وجود دارد. با توجه به این که مولفه های مطرح شده از مفاهیم حقوق بشری هم هستند تقویت هر یک از این مولفه ها می تواند منجر به تقویت سایر مولفه ها شود و اینکه برای عملیاتی کردن ایده ی حکمرانی مطلوب ابتدا می توان در زمینه هایی که مناسب تر هستند مانند تجارت بین الملل و محیط زیست اقدام کرد تا موجب تقویت این ایده در نظام بین الملل شود. مطالعه تطبیقی اندیشه سیاسی و سیره حکومتی امام علی(ع) و ادبیات نظریه حکمرانی شباهت چشمگیری میان آموزه های حکومتی امام و نظریه حکمرانی به نمایش می گذارد جوهره اصلی نظریه حکمرانی که تایید ماهیت حکومتگران بر وضعیت شهروندان و سطح توسعه جامعه است به وسیله آموزه های اسلامی تایید می شود. حتی آموزه های اسلامی از این هم فراتر رفته و ماهیت حکومتها را به میزان استقامت و پایداری ملتها و لیاقت و پشتکاری که از خود نشان می دهند وابسته می داند. لذا ما در این رساله در پی جواب به این سوال اصلی هستیم آیا مفهوم و مولفه های نظریه حکمرانی مطلوب که در نظام بین الملل مورد توجه هستند با آموزه های علی(ع) در نهج البلاغه مطابقت دارند؟ بدین منظور این رساله برای جواب به این سوال اصلی و سوالات فرعی مطرح، در پنج بخش تنظیم گردیده که بخش اول مفاهیم، جایگاه و مولفه های

حکمرانی مطلوب را از منظر نظام بین الملل و نهج البلاغه بررسی و چهار بخش بعدی به بررسی چهار مولفه اصلی حکمرانی مطلوب که هر یک در بخش جداگانه ای بررسی و در نهایت نتیجه گیری کلی بعمل خواهد آمد. ضمناً این رساله از جنبه اثباتی وارد موضوع نشده و صرفاً یک کار تطبیقی بوده به همین دلیل نیاز به ارائه مبانی حکمرانی مطلوب نمی باشد

کلید واژه: حکمرانی مطلوب، نظام بین الملل، امام علی(ع)، نهج البلاغه، حاکمیت قانون، پاسخگویی، مشارکت، شفافیت.

فهرست مطالب

- کلیات پژوهش..... ۱
- بخش اول : مفاهیم ، جایگاه و مولفه های حکمرانی مطلوب از منظر نظام بین الملل و نهج البلاغه..... ۱۲
- فصل اول : مفاهیم ، جایگاه و مولفه های حکمرانی مطلوب در نظام بین الملل..... ۱۲
- گفتار اول : مفهوم حکمرانی و حکمرانی مطلوب در نظام بین الملل..... ۱۲
- مبحث اول: مفهوم حکمرانی..... ۱۳
- مبحث دوم: تفاوت مفهوم حکمرانی با حکومت..... ۱۴
- مبحث سوم: مفهوم حکمرانی مطلوب..... ۱۵
- مبحث چهارم: ضرورت توجه به حکمرانی مطلوب ۱۷
- گفتار دوم : جایگاه حکمرانی مطلوب در نظام بین الملل..... ۱۹
- مبحث اول: زمینه های پیدایش نظریه حکمرانی مطلوب..... ۱۹
- مبحث دوم : حکمرانی مطلوب در اسناد بین الملل ۲۰
- بند اول: اعلامیه هزاره ۲۰
- بند دوم : قطعنامه های کمیسیون حقوق سازمان ملل..... ۲۱
- بند سوم : قطعنامه کمیسیون حقوق بشر..... ۲۱
- بند چهارم: اعلامیه ی دهلی نو..... ۲۲
- بند پنجم: اعلامیه ی اولان باتور..... ۲۳
- مبحث سوم: رابطه حکمرانی مطلوب و حقوق بشر و تاثیر آن بر توسعه..... ۲۳
- بند اول : تضمین حقوق بشر معیار اصلی حکمرانی مطلوب ۲۳
- بند دوم: حکمرانی مطلوب و چگونگی تاثیر آن بر تقویت حقوق بشر ۲۴
- بند سوم : حکمرانی مطلوب به منزله سیاست توسعه ۲۵
- مبحث چهارم : موانع نظری و عملی فراروی حکمرانی مطلوب..... ۲۷
- گفتار سوم: مولفه های حکمرانی مطلوب..... ۲۹
- فصل دوم : مفاهیم ، جایگاه و مولفه های حکمرانی مطلوب در نهج البلاغه..... ۳۲
- گفتار اول : مفهوم حکمرانی مطلوب در نهج البلاغه..... ۳۲

۳۳	مبحث اول: مفهوم و ضرورت حکومت در نهج البلاغه.....
۳۳	بند اول: مفهوم حکومت در نهج البلاغه.....
۳۴	بند دوم: ضرورت حکومت از منظر نهج البلاغه.....
۳۶	گفتار دوم: جایگاه حکمرانی در نهج البلاغه.....
۳۶	مبحث اول: تعلق حکومت به مردم.....
۳۷	مبحث دوم: رابطه میان حکومت و مردم.....
۳۹	مبحث سوم: حکومت مردم تجلی گاه حاکمیت خدا.....
۴۰	مبحث چهارم: اسلام و تلاش برای شکل گیری حکمرانی مطلوب در جامعه.....
۴۱	مبحث پنجم: حقوق بشر معیار اصلی حکمرانی مطلوب در نهج البلاغه.....
۴۲	گفتار سوم: مولفه های حکمرانی مطلوب در نهج البلاغه.....
۴۳	مبحث اول: حاکمیت قانون.....
۴۴	مبحث دوم: پاسخگویی.....
۴۵	مبحث سوم: مشارکت.....
۴۶	مبحث چهارم: شفافیت.....
۴۸	نتیجه گیری بخش اول.....
۵۰	بخش دوم: حاکمیت قانون به عنوان مولفه حکمرانی مطلوب از منظر نظام بین الملل و نهج البلاغه.....
۵۰	فصل اول: مولفه حاکمیت قانون از منظر نظام بین الملل.....
۵۰	گفتار اول: حاکمیت قانون از منظر تاریخی.....
۵۲	گفتار دوم: مفهوم حکومت قانون.....
۵۳	گفتار سوم: برداشت های حاکمیت قانون.....
۵۴	مبحث اول: برداشتهای شکلی از حاکمیت قانون.....
۵۵	مبحث دوم: برداشتهای ماهوی از حاکمیت قانون.....
۵۵	گفتار چهارم: مفهوم حکومت بین المللی قانون.....
۵۷	مبحث اول: مبانی حقوقی حکومت بین المللی قانون.....
۵۷	بند اول: منشور ملل متحد.....
۵۸	بند دوم: اعلامیه ی جهانی حقوق بشر.....
۵۹	بند سوم: سایر اسناد بین المللی حقوق بشر.....
۶۰	مبحث دوم: مبانی اجتماعی حکومت بین المللی قانون.....

- بند اول: ضرورت های ناشی از جهانی شدن ۶۰
- بند دوم: نیاز دموکراسی و حقوق بشر به حکومت قانون ۶۰
- بند سوم: فضیلت حکومت قانون ۶۱
- گفتار پنجم: رهاورد حکومت قانون برای حکمرانی مطلوب ۶۲
- مبحث اول: قانونی بودن ۶۲
- مبحث دوم: قطعیت ۶۳
- مبحث سوم: با ثبات بودن (یکدستی، انسجام و پیوستگی) ۶۳
- مبحث چهارم: کارآمدی ۶۴
- گفتار ششم: اصول ذاتی و تبعی حاکمیت قانون ۶۴
- مبحث اول: اصول ذاتی و محوری حاکمیت قانون ۶۵
- مبحث دوم: اصول تبعی حاکمیت قانون ۶۶
- گفتار هفتم: آثار حکمرانی مطلوب از بعد حاکمیت قانون ۶۷
- مبحث اول: پیامدهای حقوقی حمایت قانون ۶۸
- مبحث دوم: پیامدهای سیاسی حاکمیت قانون ۷۰
- مبحث سوم: پیامدهای اقتصادی حاکمیت قانون ۷۱
- فصل دوم: مولفه حاکمیت قانون از منظر نهج البلاغه ۷۲
- گفتار اول: مفهوم حاکمیت قانون در نهج البلاغه ۷۲
- مبحث اول: حقوق متقابل ۷۴
- مبحث دوم: احترام به حقوق متقابل ۷۵
- گفتار دوم: قانون گرایی با تأکید بر عدالت محوری و حق محوری ۷۵
- گفتار سوم: محوریت قانون ۷۸
- مبحث اول: محوریت قانون در عمل ۷۸
- مبحث دوم: محوریت قانون در اصل شایسته سالاری ۷۹
- مبحث سوم: قانون محوری در ابعاد اقتصادی مالی ۷۹
- گفتار چهارم: قاطعیت در اجرای قانون ۸۱
- مبحث اول: قاطعیت در اجرای قانون برای خویشان ۸۲
- مبحث دوم: قاطعیت در اجرای قانون برای کارگزاران ۸۲
- گفتار پنجم: پایبندی به قانون (ترجیح عدل و حق بر بقای حکومت) ۸۴

گفتار ششم: عدالت حقوقی برابر در مقابل قانون و مجازات کلیه قانون شکنان.....	۸۶
نتیجه گیری بخش دوم	۸۷
بخش سوم - پاسخگویی بعنوان مولفه حکمرانی مطلوب از منظر نظام بین الملل و نهج البلاغه.....	۹۰
فصل اول - مولفه پاسخگویی از منظر نظام بین الملل.....	۹۰
گفتار اول - مفهوم پاسخگویی.....	۹۰
گفتار دوم - اشکال پاسخگویی.....	۹۱
گفتار سوم - سطوح پاسخگویی.....	۹۱
گفتار چهارم - مبانی، کارکردها و ضرورت پاسخگویی	۹۲
مبحث اول - مبانی پاسخگویی.....	۹۲
مبحث دوم - کارکردهای پاسخگویی.....	۹۳
مبحث سوم - ضرورت وجودی پاسخگویی.....	۹۳
گفتار پنجم - اهداف پاسخگویی.....	۹۴
گفتار ششم - پاسخگویی تابعان حقوق بین الملل.....	۹۵
مبحث اول - پاسخگویی سازمان های بین المللی.....	۹۵
بند اول - مبنای پاسخگویی سازمان های بین المللی.....	۹۵
بند دوم - تلاش کمیته ی پاسخگویی سازمان های بین المللی.....	۹۶
بند سوم - سطوح و اشکال پاسخگویی سازمان های بین المللی.....	۹۷
بند چهارم - طلب کنندگان پاسخگویی سازمان های بین المللی.....	۹۸
بند پنجم - محدودیت های پاسخگویی سازمان های بین المللی.....	۹۹
بند ششم - پاسخگویی در سازمان ملل متحد.....	۱۰۰
الف - مبانی پاسخگویی در سازمان ملل متحد.....	۱۰۰
ب - سازکارهای پاسخگویی سازمان ملل متحد.....	۱۰۱
۱- سازکار گزارش دهی.....	۱۰۱
۲- سازکار پاسخگویی متقابل اعضاء در سازمان متحد.....	۱۰۲
۲-۱- معرفی ساز کار پاسخگویی متقابل اعضاء.....	۱۰۲
ج - ساز کارهای پاسخگویی شورای امنیت.....	۱۰۲
د - عوامل مؤثر بر تقویت پاسخگویی سازمان ملل متحد.....	۱۰۳
۱- نقش گسترده دموکراسی در تقویت پاسخگویی سازمان ملل متحد.....	۱۰۳

- ۲- نقش جامعه ی مدنی در گسترش پاسخگویی سازمان ملل متحد..... ۱۰۴
- ه- مشکلات پاسخگویی در سازمان ملل متحد..... ۱۰۵
- مبحث دوم - پاسخگویی سایر تابعان حقوق بین الملل و پیامد پاسخگویی این تابعان..... ۱۰۶
- بند اول - پاسخگویی دولت ها..... ۱۰۶
- الف - پاسخگویی دولت ها از طریق سازکار مسئولیت بین المللی دولت..... ۱۰۶
- ب - محدودیت ساز کار مسئولیت بین المللی دولت ها برای پاسخگویی..... ۱۰۷
- ج - پاسخگویی دولت ها از مجرای فرآیندهای پاسخگویی مبتنی بر معاهدات..... ۱۰۸
- بند دوم - پاسخگویی بین المللی افراد..... ۱۰۹
- بند سوم - پیامدهای پاسخگویی تابعان حقوق بین الملل..... ۱۱۰
- الف - معطوف به آینده بودن پاسخگویی تابعان حقوق بین الملل..... ۱۱۰
- ب - ارتباط میان پاسخگویی با حکومت بین المللی قانون..... ۱۱۱
- ج- رابطه پاسخگویی و شفافیت..... ۱۱۲
- فصل دوم - مولفه پاسخگویی از منظر نهج البلاغه..... ۱۱۳
- گفتار اول - مفهوم پاسخگویی..... ۱۱۳
- گفتار دوم - جایگاه پاسخگویی از منظر نهج البلاغه..... ۱۱۴
- مبحث اول - امر پاسخگویی و وظایف متقابل..... ۱۱۵
- بند اول - قبول اشتباه و پاسخگویی به مردم..... ۱۱۶
- مبحث دوم - جلوه های پاسخگویی در نهج اللاغه..... ۱۱۷
- بند اول - پاسخگویی به خداوند..... ۱۱۸
- بند دوم: پاسخگویی به مردم..... ۱۱۸
- الف: ارتباط مستقیم با مردم..... ۱۱۹
- ب : گزارش به مردم..... ۱۲۰
- ج: تأسیس مرکز پاسخگویی..... ۱۲۰
- د: دعوت مردم به انتقاد و استقبال از انتقادات مردم..... ۱۲۱
- ذ: انتقاد پذیری..... ۱۲۲
- گفتار سوم - موانع پاسخگویی از منظر نهج البلاغه..... ۱۲۳
- مبحث اول - رفتارهای چاپلوسانه و ساز شکارانه..... ۱۲۳
- مبحث دوم - استبداد رأی..... ۱۲۴

۱۲۵.....	مبحث سوم - احتجاج
۱۲۷.....	نتیجه گیری بخش سوم.....
۱۲۹.....	بخش چهارم - مشارکت به عنوان مولفه حکمرانی مطلوب از منظر نظام بین الملل ونهج البلاغه.
۱۲۹.....	فصل اول - مولفه مشارکت از منظر نظام بین الملل.....
۱۲۹.....	گفتار اول - مفهوم، مبانی و مضمون نظری مشارکت.....
۱۲۹.....	مبحث اول - تعریف و مفهوم مشارکت.....
۱۳۱.....	بند اول - مفهوم مشارکت شهروندان در حکمرانی جهانی.....
۱۳۱.....	بند دوم - مفهوم حق مشارکت سیاسی.....
۱۳۲.....	مبحث دوم - مبانی مشارکت.....
۱۳۲.....	بند اول - ارزش های بنیادی مشارکت.....
۱۳۲.....	بند دوم - ضرورت و اهمیت مشارکت.....
۱۳۴.....	بند سوم - مبانی حقوقی مشارکت.....
۱۳۴.....	الف - مقررات منشور ملل متحد.....
۱۳۴.....	ب - قطعنامه ها و اعلامیه های سازمان ملل متحد.....
۱۳۵.....	۱- اعلامیه ی جهانی حقوق بشر.....
۱۳۶.....	۲- اعلامیه ی جهانی حقوق بشر و مسئولیت افراد.....
۱۳۶.....	۳- اعلامیه ی وین و برنامه ی عمل آن.....
۱۳۷.....	۴- اعلامیه ی حق بر توسعه.....
۱۳۷.....	ج - معاهدات بین المللی حقوق بشر.....
۱۳۷.....	۱- میثاق حقوق مدنی و سیاسی.....
۱۳۸.....	۲- میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....
۱۳۸.....	د- کنوانسیون محو تمامی اشکال تبعیض علیه زنان.....
۱۳۹.....	هـ - شکل گیری قاعده ی عرفی حق مشارکت سازمان های غیر دولتی.....
۱۳۹.....	مبحث سوم - مضمون نظری مشارکت در نظام بین الملل.....
۱۴۰.....	بند اول - فاعلان مشارکت در عرصه بین الملل.....
۱۴۰.....	الف - مشارکت نیروهای داخلی.....
۱۴۱.....	ب - مشارکت جامعه ی مدنی جهانی.....
۱۴۱.....	۱- مفهوم جامعه ی مدنی.....

- ۲- رسالت جامعه ی مدنی..... ۱۴۱
- ۳- نقش سازمان های غیر دولتی..... ۱۴۲
- ۳-۱- رابطه سازمان های غیر دولتی با جامعه ی مدنی جهانی..... ۱۴۲
- ۳-۲- کارکردهای جامعه ی مدنی و سازمان های غیر دولتی..... ۱۴۲
- ۳-۲-۱- کارکردهای دموکراتیک سازمان های غیر دولتی..... ۱۴۲
- ۳-۲-۲- تخصیصی شدن امور..... ۱۴۳
- ۳-۲-۳- جریان یافتن عقلانیت جمعی..... ۱۴۳
- ۳-۲-۴- تسهیل توسعه..... ۱۴۴
- ۳-۲-۵- نقش جامعه مدنی در کثرت گرایی نظام بین الملل..... ۱۴۴
- بند دوم - سطوح مشارکت..... ۱۴۵
- گفتار دوم - روند مشارکت در عرصه ی نظام بین الملل..... ۱۴۶
- مبحث اول - وضعیت مشارکت دموکراتیک در نظام بین الملل..... ۱۴۶
- بند اول - مشارکت دموکراتیک دولت ها در نظام بین الملل..... ۱۴۶
- بند دوم - مشارکت دموکراتیک شهروندان در نظام بین الملل..... ۱۴۷
- مبحث دوم - مشارکت در شکل گیری منابع حقوق بین الملل..... ۱۴۸
- بند اول - در دوران گذشته..... ۱۴۸
- بند دوم - در زمان حاضر..... ۱۴۹
- مبحث سوم - روند مشارکت سازمان های غیر دولتی در نظام بین الملل..... ۱۵۰
- بند اول - مشارکت در کنفرانس صلح پاریس (۱۹۱۹)..... ۱۵۰
- الف - اتحادیه های کارگری..... ۱۵۰
- ب - گروه های زنان..... ۱۵۰
- ج - صلیب سرخ..... ۱۵۱
- بند دوم - مشارکت سازمان های غیر دولتی در نهادهای بین المللی حل اختلافات..... ۱۵۲
- الف - دیوان دایمی دادگستری بین المللی..... ۱۵۲
- ب - دیوان بین المللی دادگستری..... ۱۵۲
- ج - رکن حل اختلافات سازمان تجارت جهانی..... ۱۵۳
- د - سازکار شکایت جمعی منشور اجتماعی اروپا..... ۱۵۳

- بند سوم - مشارکت سازمان های غیر دولتی در اجرای حقوق بشر دوستانه..... ۱۵۴
- مبحث چهارم - نقش جهانی شدن در گسترش مشارکت..... ۱۵۵
- بند اول - تقویت جامعه ی مدنی جهانی و تضعیف دولت ها..... ۱۵۵
- بند دوم - افزایش همبستگی بین المللی..... ۱۵۵
- فصل دوم - مولفه مشارکت از منظر نهج البلاغه..... ۱۵۶
- گفتار اول - مفهوم مشارکت در اسلام و نهج البلاغه..... ۱۵۶
- مبحث اول - مفهوم مشارکت در اسلام..... ۱۵۷
- مبحث دوم - مفهوم مشارکت در نهج البلاغه..... ۱۵۹
- گفتار دوم - فواید مشارکت در نهج البلاغه..... ۱۵۹
- گفتار سوم - حقوق متقابل حکومت و شهروندان در امر مشارکت..... ۱۶۰
- گفتار چهارم - میزان مشارکت شهروندان در نهج البلاغه..... ۱۶۴
- گفتار پنجم - نقش مشارکت مردم از دیدگاه نهج البلاغه..... ۱۶۷
- مبحث اول - مشارکت مردم در تصمیم گیری..... ۱۶۷
- بند اول - مشارکت نخبگان فکری در تصمیم گیری ها..... ۱۶۸
- بند دوم - مشارکت نخبگان سیاسی در تصمیم گیری..... ۱۶۸
- مبحث دوم - مشارکت مردم در عزل و نصب کارگزاران..... ۱۶۹
- مبحث سوم - مشارکت سیاسی..... ۱۷۰
- بند اول - مشارکت سیاسی در نهج البلاغه..... ۱۷۰
- بند دوم - احزاب سیاسی در نهج البلاغه..... ۱۷۱
- مبحث چهارم - حوزه های مشارکت عمومی..... ۱۷۲
- بند اول - مشارکت عمومی در اصلاح جامعه..... ۱۷۳
- بند دوم - ارزیابی و نقد مشارکت مردمی..... ۱۷۴
- ۱- ارزیابی مشارکت مردمی..... ۱۷۴
- ۲- نقد و بررسی شبهه ی عدم امکان مشارکت در حکومت علی (ع)..... ۱۷۴
- مبحث پنجم - ابعاد مشارکت مردم..... ۱۷۵
- بند اول - مشارکت مردم در امور سیاسی و اجتماعی..... ۱۷۶
- بند دوم - مشارکت مردم در تصمیم گیریهای سیاسی..... ۱۷۶
- نتیجه گیری بخش چهارم..... ۱۷۷

بخش پنجم - شفافیت به عنوان مولفه حکمرانی مطلوب از منظر نظام بین الملل و نهج البلاغه ..	۱۷۹
فصل اول - مولفه شفافیت از منظر نظام بین الملل.....	۱۷۹
گفتار اول - مفهوم و مبانی شفافیت در نظام بین الملل	۱۷۹
مبحث اول: تعریف و مفهوم شفافیت	۱۸۰
مبحث دوم - مبانی شفافیت.....	۱۸۲
بند اول - مؤلفه های شفافیت از نظر مبانی.....	۱۸۲
الف - حق بر آزادی اطلاعات.....	۱۸۳
ب - حق بر دسترسی به اطلاعات.....	۱۸۳
ج - شفافیت یکی از عناصر آزادی اطلاعات.....	۱۸۴
بند دوم - شرایط اثر بخشی مطلوب در شفافیت.....	۱۸۵
بند سوم - اهمیت و ضرورت شناخت.....	۱۸۶
بند چهارم - همبستگی شفافیت با سایر ارکان حکمرانی مطلوب.....	۱۸۷
الف - همبستگی شفافیت با مشارکت.....	۱۸۷
ب - همبستگی شفافیت با پاسخگویی.....	۱۸۷
ج - همبستگی شفافیت با حاکمیت قانون.....	۱۸۸
گفتار دوم - وضعیت جاری شفافیت در نظام بین الملل.....	۱۸۹
مبحث اول - کارکردهای شفافیت در نظام بین الملل.....	۱۸۹
مبحث دوم - اصل شفافیت در حوزه های مختلف نظام بین الملل.....	۱۸۹
بند اول - شفافیت در منابع حقوق بین الملل.....	۱۸۹
الف - ثبت و انتشار معاهدات در نظام جامعه ی ملل.....	۱۸۹
ب - ثبت و انتشار معاهدات در نظام سازمان ملل متحد	۱۹۰

- بند دوم - مفهوم شفافیت در حقوق بین الملل اقتصادی ۱۹۱
- بند سوم - شفافیت در نظام تجارت بین الملل ۱۹۲
- الف - اصل شفافیت در موافقت نامه ی عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۲
- ب - اصل شفافیت در سایر اسناد سازمان تجارت جهانی ۱۹۳
- بند چهارم - ضرورت شفافیت در حوزه ی حقوق بشر ۱۹۴
- مبحث سوم - شفافیت در سازمان های بین المللی ۱۹۵
- بند اول - ضرورت شفافیت در سازمان های بین المللی ۱۹۵
- بند دوم - شفافیت در سازمان ملل متحد ۱۹۶
- الف - روش افشای اطلاعات در نظام ملل متحد ۱۹۶
- ب - نهادهای اطلاع رسانی سازمان ملل متحد ۱۹۶
- ج - ضرورت تدوین سیاست افشای اطلاعات در سازمان ملل متحد ۱۹۷
- بند سوم - شفافیت در اتحادیه اروپا ۱۹۸
- بند چهارم - اصل شفافیت در نظام کشورهای مشترک المنافع ۱۹۸
- بند پنجم - شفافیت در بانک جهانی ۱۹۸
- مبحث چهارم - موانع شفافیت در نظام بین المللی ۲۰۰
- بند اول - موانع سیاسی ۲۰۰
- بند دوم - موانع فنی و مالی نیروی انسانی ۲۰۰
- بند سوم - موانع امنیتی ۲۰۰
- مبحث پنجم - روند فعلی شفافیت در جامعه ی بین المللی ۲۰۱
- مبحث ششم - پیامدهای شفافیت در عرصه ی حقوق بین المللی ۲۰۲
- بند اول - پیامدهای منفی عدم شفافیت ۲۰۲
- بند دوم - پیامدهای مثبت شفافیت ۲۰۳
- الف - اثر بخشی شفافیت در کاهش فساد ۲۰۳
- ب - سایر پیامدهای مثبت شفافیت ۲۰۳
- فصل دوم - مؤلفه شفافیت از منظر نهج البلاغه ۲۰۴
- گفتار اول - تعریف و مفهوم شفافیت ۲۰۴
- مبحث اول - تعریف و مفهوم شفافیت ۲۰۴

۲۰۸	مبحث دوم - مبانی شفافیت در نهج البلاغه
۲۰۸	بند اول - نظارت بر شفافیت
۲۰۹	بند دوم - اثر بخشی شفافیت
۲۰۹	بند سوم - صداقت در شفافیت
۲۱۰	۱ - صداقت در حکومت
۲۱۱	۲ - شفافیت در حکومت
۲۱۲	گفتار دوم - جایگاه شفافیت در نهج البلاغه
۲۱۲	مبحث اول - نظارت مردم بر حکومت یکی از نتایج شفافیت
۲۱۳	بند اول - اهمیت نظارت و انواع آن
۲۱۵	بند دوم - نظارت مستقیم و غیر مستقیم
۲۱۶	الف) - نظارت درونی
۲۱۷	ب) - نظارت پنهان
۲۱۷	ج) - نظارت مردمی
۲۱۸	بند سوم - نظارت بر کارگزاران
۲۱۹	مبحث دوم - همگونی با مردم
۲۲۱	مبحث سوم - توجه شفاف به مردم
۲۲۱	بند اول - اولویت مردم در سیاست گذاری ها
۲۲۲	بند دوم - جهت گیری سیاست های اقتصادی به نفع مردم
۲۲۳	بند سوم - شفافیت در اطلاع رسانی
۲۲۵	نتیجه گیری بخش پنجم
۲۲۷	نتیجه گیری نهایی
۲۳۱	منابع و ماخذ

کلیات پژوهش

۱- بیان مساله

اگرچه مفهوم حکمرانی مطلوب ممکن است از گذشته تحت عناوین مختلف چون اتوپیا، جامعه ایده آل و ... برای مردم آشنا بوده اما این واژه بطور خاص از دهه ۱۹۸۰ در ادبیات حقوقی، مدیریتی، سیاسی و اقتصادی اهمیت ویژه ای پیدا کرده. حکمرانی اشاره به نهادها، فرآیندها و میثاق هایی دارد که منافع به وسیله آنها بیان می شود، منابع اداره می شوند و قدرت اعمال می گردد. به تجربه ثابت شده برخی اشکال حکمرانی نسبت به اشکال دیگر موثرتر و مفیدتر عمل می نماید. الگوهای مفیدتر و موثرتر حکمرانی را به کمک مفهوم حکمرانی مطلوب معرفی می نمایند. در عرصه نظام بین الملل همانند سایر عرصه ها، حکمرانی مطلوب یک اصل مستقل و قائم به ارزش خویش نیست بلکه بر اصول و ارزش های دیگری استوار است و این موضوع به خصوص در کشورهای در حال توسعه و در راستای استقرار و نهادینه سازی جامعه مدنی از جایگاه ویژه ای برخوردار گردید. حکمرانی واژه جدیدی است که فراتر از واژه حکومت است که ابتدا در زمینه توسعه اقتصادی مطرح گردید سپس با توجه به اهمیت روز افزون آن به سرعت در سایر مباحثی مانند حقوق، مدیریت و سیاست هم ورود نمود. بحث حکمرانی مطلوب ابتدا در سال ۱۹۸۹ توسط بانک جهانی در ارتباط با برنامه های توسعه مطرح گردید. اما به دلیل ناکارآمدی ساز و کارهای پیشین توسعه، توسط کشورهای توسعه یافته و مجامع بین المللی ارائه شده است به ویژه در کشورهای در حال توسعه به منظور بهبود، استقرار و نهادینه کردن سازو کارها، حکمرانی از جایگاه ویژه ای برخوردار گردیده و اهمیت آن تا بدان جا مطرح شد که شرط اعطای وام از سوی برخی نهادهای مالی بین المللی، احترام به مفهوم حکمرانی مطلوب به عنوان پیش شرط سرمایه گذاری خارجی مطرح شد. اما در زمینه حقوق بین الملل با تصویب منشور ملل متحد در سال ۱۹۴۵ به نظر می آمد که حکمرانی مطلوب جایگاه ویژه ای یافته اما اتفاقاتی که منجر به نقض حقوق بشر و مواجه شدن میلیونها نفر در سطح جهان با فقر و گرسنگی، بیماریهای خطرناک و مسری و نبود امکانات رفاهی و بهداشتی اولیه حاکی از آن است که جامعه بین المللی در این باره هم موفقیتی چندانی حاصل نکرده است و حکمرانی مطلوب هنوز در این مورد هم با جایگاه خود فاصله زیادی دارد. لیکن تصویب منشور ملل متحد گرچه در مواردی که گذشت و در مواردی هم که ذکر نگردیده نتوانست کارایی خود را به نمایش بگذارد اما نقطه عطفی گردیده که حداقل در بسیاری از موارد کشورها خود را در چهارچوب آن محدود می بینند. لذا از آنجا که جامعه جهانی رسالت سنگین حفظ صلح و امنیت بین المللی و کرامت انسانی و تضمین حقوق و آزادیهای افراد را بر دوش این نظام حقوقی قرار داده است می طلبد که نحوه حکمرانی در این نظام حقوقی مورد بازنگری قرار گیرد لذا در این راستا نظریه حکمرانی مطلوب با توجه به اهمیت و گسترش آن در سایر حوزه ها (اقتصادی، سیاسی و

مدیریتی) بیشترین ظرفیت را از خود نشان داده است که برای تحقق آن مولفه هایی از سوی مجامع بین المللی و صاحب نظران ارائه گردیده مولفه هایی همچون مشارکت، حاکمیت قانون، شفافیت، پاسخگویی، مسولیت پذیری، توجه به آرای عمومی و توافق جمعی (اجماع)، برابری، اثر بخشی و کارایی، که مولفه های حاکمیت قانون، پاسخگویی، شفافیت و مشارکت. در اکثر تعاریف ارائه شده از طرف مجامع بین المللی بصورت مشترک قابل مشاهده می باشد. هر چهار مولفه مفاهیمی حقوق بشری هستند که در نظام بین الملل در مبحث حقوق بشر به صورت فراگیر به رسمیت شناخته شده اند در خصوص امکان تحقق حکمرانی مطلوب در عرصه نظام بین الملل حداقل در مورد سه مولفه ی مشارکت، پاسخگویی، و شفافیت تردید وجود ندارد اما از آنجایی که نظام بین المللی کاملاً مستقل از سیاست نیست در خصوص امکان حکومت قانون در این نظام جای تامل بیشتری وجود دارد. اما تقویت اخیر این چهار مولفه اصلی حکمرانی مطلوب (حاکمیت قانون، پاسخگویی، شفافیت و مشارکت) در بعضی از عرصه های نظام بین الملل نظیر معاهدات بین المللی، تجارت بین المللی، محیط زیست و توسعه می تواند مبین عملی بودن اندیشه حکمرانی مطلوب در عرصه نظام بین الملل باشد که ما در این رساله سعی خواهیم کرد به بررسی هر یک از مولفه های حکمرانی مطلوب در عرصه نظام بین الملل، مفهوم این مولفه ها و جایگاه فعلی آنها پردازیم.

بسیاری از شاخص ها و ویژگیهای حکمرانی مطلوب با اصول و مبانی دینی ما نه تنها در تضاد نیست بلکه هم راستایی نیز دارد و اگر آن را با اصول، فرهنگ و ارزش های دینی و ملی خود تطبیق دهیم الگوی مناسبی برای سنجش چگونگی حکمرانی است. چون در دین اسلام نیز بر حکمرانی مطلوب و شایسته مبتنی بر عدالت و برابری تاکید شده است. در متون دینی ما مشتمل بر تاریخ و روایات، تجربه ای از یک حکومت اسلامی گزارش شده است که تحت رهبری امام علی (ع) در قرن هفتم میلادی شکل گرفته است. امام (ع) در دوره کوتاه حکمرانی خویش یکی از گران قدرترین و جامع ترین میراث ارزشمند جهانی اسلام یعنی نهج البلاغه را برای ما به جا گذاشتند که مجموعه ای شامل اندیشه و گفتار این انسان کامل و وارسته است. نهج البلاغه، منشور انسان سازی، منشور هدایت اجتماعی و سیاسی، دریای معرفت بیکرانه و در یک کلام منشور چگونه زیستن سعادت‌مندان و هدفمدار و شرافتمندان است. از نظر امام (ع) نهاد حکومت لازمه حتمی و تخلف ناپذیر هرگونه اجتماعی از انسانهاست که با هدف کسب آرامش و آسایش گرد هم جمع شده اند. آن حضرت سعی کرد تا مفهوم درست و حقیقی حکومت را در اذهان مردم روشن سازد در همین رابطه در نامه خود به اشعث ابن قیس والی آذربایجان اشاره می کند که حکومت طعمه ای در اختیار حکمران نیست که هرگونه بخواهد می تواند عمل کند بلکه مسئولیت و امانتی است که بر گردن حکمرانان است و حکومت باید برای اقدامات خود حجت روشن داشته باشد بنابراین در اندیشه امام (ع) در مفهوم حکمرانی هیچ نشانه ای از تسلط، تجبر و خودکامگی نیست و همه باید تلاش کنند که در جامعه حکمرانی مطلوب شکل بگیرد و تحقق این نوع حکمرانی ارتباط مستقیمی با تامین نیازهای مادی و معنوی جامعه

دارد. امام (ع) در منشور خود به مالک اشتر که نشان دهنده آرمانها و مقاصد حکومت علوی است در شرح وظایف مالک در سمت استانداری مصر این آرمانها و مقاصد را در جمع آوری خراج مصر، جهاد با دشمنان آن، اصلاح اهل آن و عمران و آباد نمودن مصر می داند که می تواند در قالب جمله فوق مولفه های مطرح در حکمرانی مطلوب را به وضوح مشاهده نمود لذا ما این مولفه های مطرح را از منظر نهج البلاغه نیز مورد بررسی قرار خواهیم داد

۲- اهمیت موضوع:

واژه حکمرانی مطلوب اگر چه همانطور که قبلا هم ذکر شد تحت عناوین مختلفی وجود داشته است اما از دهه ۱۹۸۰ با مفهوم کنونی خود به صورت جدی مطرح گردیده است و بانک جهانی اولین سازمانی است که به اهمیت آن پرداخته است و با توجه به اینکه ابتدا بحث آن در مورد توسعه اقتصادی بوده لذا اهمیت موضوع منجر شد که سریعاً در سایر مباحثی همچون حقوق، سیاست و مدیریت هم وارد شود لذا سردمداران نظام بین الملل در سال ۱۹۴۵ با تصویب منشور ملل متحد و بعد از آن با تصویب سایر اسناد سعی داشتند اثبات نمایند که مباحثی همچون حقوق بشر، حفظ کرامت انسانی، محیط زیست و غیره نتیجه تلاش و کوشش آنها در تنظیم این اسناد بوده که به جامعه بشری ارائه شده است در صورتی که تمام مباحث مطرح در این نظام کنونی بین المللی در هزار و چهارصد سال پیش در یک دوره کوتاه زمامداری با حکمرانی شخصی بنام امیرالمومنین علی(ع) به وضوح قابل مشاهده می باشد که نمونه بارز آن منشور امام به مالک اشتر است لذا یکی از آرمانهای جامعه جهانی برنامه ریزی و تلاش جهت پیاده سازی مولفه های حکمرانی مطلوب است، مولفه هایی که در دوره کوتاه حکمرانی امام (ع) اجرایی گشته اند اثبات این بحث اهمیت این موضوع را بیان می نماید.

۳- ضرورت پژوهش

بررسی مولفه های حکمرانی مطلوب در عرصه نظام بین المللی و اینکه این مولفه ها از مباحث حقوق بشری به شمار می روند، شناخت آنها برای آحاد مردم و دولتمردان می تواند، آنها را در زمینه فراهم کردن امکان تحقق این حقوق یاری دهد، همچنین مردم را در جهت احقاق این حقوق کمک کند به گونه ای که در تحلیل آنها بر اساس اندیشه صلح جهانی و اینکه موازین حقوق بشر با اعمال مولفه های حکمرانی مطلوب می تواند به ثبات نظم عمومی جهانی و رعایت حقوق بشر کمک نماید و در نهایت تحقق آنها منجر به تحقق ایده حکمرانی مطلوب گردد. لذا بیان مفهوم و مولفه های حکمرانی مطلوب و جایگاه آنها برای شناخت بهتر آنها ضروری به نظر می رسد ضمن اینکه تطبیق این مفاهیم و مولفه ها با سیره و عملکرد امام علی (ع) در دوران زمامداریش به تبیین درستی یا نادرستی دیدگاه های آن امام همام خواهد پرداخت.

۴- سوال های پژوهش

۴-۱ سوال اصلی

آیا مفهوم و مولفه های نظریه حکمرانی مطلوب که در نظام بین الملل مورد توجه هستند با آموزه های علی (ع) در نهج البلاغه مطابقت دارند؟

۴-۲ سوالات فرعی

- ۱- مولفه های حکمرانی مطلوب در نظام بین الملل کدامند؟
- ۲- مولفه های حکمرانی مطلوب در نظام بین الملل مانند «حکومت قانون»، «پاسخگویی»، «مشارکت» و «شفافیت» چه جایگاهی در آموزه های امام علی (ع) دارند؟

۵- فرضیه های پژوهش

۵-۱ فرضیه اصلی

مفهوم و مولفه های حکمرانی مطلوب در نظام بین الملل با آموزه ها و مولفه های حکومت امام علی (ع) انطباق دارد.

۵-۲ فرضیه های فرعی

- ۱-۲- چهار مولفه اصلی و مشترک که در اکثر تعاریف ارائه شده در مجامع بین المللی به چشم می خورد شامل حاکمیت قانون، پاسخگویی، مشارکت و شفافیت است.
- ۲-۲- ایده حکمرانی مطلوب که در نظام بین الملل مطرح است شباهت های بسیاری با آموزه های علی (ع) در نهج البلاغه دارد.

۶-اهداف پژوهش

از آنجایی که واژه حکمرانی مطلوب در ده های اخیر اهمیت ویژه ای پیدا کرده و در تعاریف مختلفی که از طرف حقوقدانان و مجامع بین المللی مطرح گردیده مولفه هایی برای آن ارائه گردیده است و از اینکه تحقق این واژه از آرمانهای بشری می باشد لذا برآن شدیم تا در جهت اهداف ذیل به بررسی آن در این رساله بپردازیم:

۱- بررسی تحول تاریخی حکمرانی مطلوب از طریق تحلیل های مفهومی و نظری در متون و رویه های بین المللی.

۲- زمینه آگاهی نسبت به وضعیت جاری مولفه های حکمرانی مطلوب در عرصه ی نظام بین الملل را در حد امکان فراهم کرده و آن را با آموزه ها و عملکرد علی (ع) در دوره کوتاه زمامداریش مقایسه و زمینه تحقیق بیشتر در این مورد را فراهم نماییم.

۳- آگاهی دادن به دولتمردان در جهت شناخت و اعمال مولفه های حکمرانی مطلوب و جایگاه آنها در حکومت امام علی (ع).

۷- محدودیتهای پژوهش

جدید بودن موضوع پژوهش در نظام بین الملل و نبود منابع علمی کافی از یک طرف و گسترده بودن موضوع که اکثر حوزه های نظام بین المللی را در بر می گرفت از سوی دیگر و همچنین مقایسه تطبیقی آنها با یک نظام دیگر و عدم وجود منابع کافی در این زمینه از محدودیتهای این تحقیق به شمار می رفتند.

۸- نتایج کاربردی پیش بینی شده تحقیق چیست (استفاده کنندگان از نتیجه رساله):

همانطور که بیش از این ذکر شد به واسطه تازه بودن تحقیق مطالعات زیادی در این باره صورت نگرفته و نتایج تحقیق میتواند برای اهل قلم (اساتید محترم، دانشجویان و...) و همچنین برای مدیران، دولتمردان و مردم مفید و موثر واقع گردد.

۹- نوآوری تحقیق

این رساله از این جهت که تلاش می کند، مفهوم، جایگاه و مولفه های حکمرانی مطلوب را به عنوان یک مفهوم نسبتا جدید با مفاهیم و آموزه های نهج البلاغه به عنوان یکی از متون کلاسیک دینی مقایسه نماید دارای جنبه نوآوری است.

۱۰- روش انجام تحقیق

این تحقیق تلفیقی از روش تاریخی و توصیفی با استفاده از منابع کتابخانه ای، بانکهای اطلاعاتی و شبکه اینترنت می باشد.